

Акад. БЛАЖЕ КОНЕСКИ

ЕДНА СИТУАЦИЈА И ЕДНО ЛИЧНО СТАНОВИШТЕ*

Во поезијата, како и во љубовта, е сè речено, а сепак треба сè допрва да се рече. На мнозина може да им се чини и претерано, кога таа потреба се пројавува дури и во мала средина, на јазик на еден мал народ. Каква смисла има тоа?

Сакам кратко да се задржам на таа тема, зашто се работи за мојот случај. Повеќе од половина век јас пишувам песни на јазик на еден народ што го сочинуваат околу два милиона луѓе. Да биде мојата позиција уште поранлива, јазикот на којшто пишувам, македонскиот, е кодификуван допрва во 1945 година и јас лично сум зел извесен удел во тој чин, за потоа пак во текот на неколку децении да му се посветам како славист на изучувањето на историјата и современата состојба на својот мајчин јазик. Но не треба да го скријам ни тоа дека за сето тоа време на мојата литературна и научна дејност од некои центри на моќ на Балканот ни се оспорува правото да пишуваме на свој јазик и да се сметаме за современа народна заедница. Дали не се работи тогаш за една неразбирлива и безрасудна тврдоглавост од наша страна?

Ми го поставуваа не еднаш директно прашањето дали се исплаќа човек да создава јазик за два милиона луѓе. Што можев да одговорам? Можев да свртам на шега и да речам дека судејќи по тоа што не сум богат човек таа работа не била лукративна. Сепак, јас најсериозно велев дека некој што подобро од нас сите знае какво треба да биде устројството на светот очевидно решил покрај големите народи и јазици да има и мали народи и јазици.

* Текст диктиран на акад. Зузана Тополињска кратко време пред своето заминување.

Но дијалектичката вештина не го спасува човека од чувството на потиштеност, кога неговата дејност се следи со потценување и презир. Македонските поети се наоѓале и се наоѓаат постојано под таа психичка пресија.

Првите мои песни на македонски јазик датираат од 1939 година. Имав тогаш осумнаесет години. Веќе во една од тие најрани песни јас ја искажувам горчината од реалноста, во која требаше да настапи нашата генерација. „Рика во мене маката – се вели таму – дека сум роден во смачкано племе“. Но, за жал, никој не избира кога и каде ќе се роди. Нашата земја, Македонија, беше најрано христијанизиран словенски регион. Но во XIX век тој регион остана периферен спрема центрите на национална диференцијација на Балканот. Ни еден од тие центри не беше доволно закрепнат во културен и економски поглед да може да ги привлече во својата сфера нашите краишта и да го модернизира животот во нив. Ние не можевме да чекаме дури тие да созреат. Кај нас почна самостојна национална акција. Така, по силата на историските околности, се случи да станеме мал, оспоруван народ. Ние, мојата генерација, тогаш млади и неопитни, тргнавме во животот посветени на македонската идеја, готови да ѝ служиме како на нешто свето и светло, загрижени за судбината на својот народ. Ние бевме уверени дека имаме браќа во целиот свет. Кочо Рацин (1908–1943), когошто ние го сметаме за основоположник на современата македонска поезија, во една своја песна ѝ се обраќа на мајката со молба да не жали што не стекнал свој дом, зашто куќа му е целиот братски свет. Но оние од спротивната страна ни поставуваат постојано граници, сопки и пречки. Цели педесет години подоцна јас бев принуден да се вратам пак на мотивот од својата спомената рана песна и дури со иста болка да изјавам дека „уште рика маката во мене дека сум роден во смачкано племе“, а на друго место да речам дека ние, македонските поети, вршиме можеби „најзалудна работа на светот“. Сепак не се предавав. И мојата вера најде во истата песна израз во зборовите: „Но сепак, се надевам, дека не е туку така / што сум бил подложен на таков искус / и на таква една маќа“.

Како што гледате, мене многу ме окупираше прашањето за смислата да пишувааш поезија на јазик на мал народ. Не еднаш сум го чул мислењето, и од свои пријатели од странство, дека сум јас погрешно пласиран човек. Тоа значи дека не требало да се родам каде што сум роден или, во најмала рака, требало со време да се иставам оттука и да си ја барам среќата на друго место.

Познато е дека некои поети, и кога почнале да пишуваат на својот „мал“ јазик, подоцна со успех се потврдиле и стекнале дури меѓународна репутација, преминувајќи на некој светски јазик. За таа појава се наоѓа објаснение во една целосна општествена и лич-

на ситуација. И мене не еднаш ми се обраќале со прашање зошто не пишувам на еден од веќе афирмираните јужнословенски јазици. Во мојата ситуација не беше можна ни помислата за таква преориентација. Зошто? Затоа што за мене едно такво решение би значело интимен пораз. Јас би го доживеал тоа како изневера кон својата генерација, кон своите вршници, понесени од македонската национална идеја. Не еден од моите другари падна како жртва за таа идеја во годините на антифашистичкиот отпор. Загинаа и неколку македонски поети, меѓу нив и нашиот родоначалник, Кочо Рацин. Јас не можев да го поглавам нивниот завет. Сакам, за да нема недоразбирање, да подвлечам дека е тоа мој личен опит и дека јас не мислам својата позиција да ја обопштувам и да ја сметам задолжителна за секој македонски писател. Секој се наоѓа во некои посебни околности и секој има право на свој избор.

Иако под постојана психичка пресија, јас ни најмалку не се чувствував како провинцијалец, исклучен од светскиот литературен процес. Јас ја гледав шансата на младите литератури во едно резултатно вкрстување на вредностите на локалната традиција со литературните струења што се шират од центрите на изразита културна радијација. Современата македонска поезија има постигнато забележливи резултати имено во еден таков контакт. Притоа не треба да се губи од предвид дека и компонентата што ја именуваме како локална традиција не е ограничена само на дадена етничка група и нејзиниот јазик, ами претставува сложена структура, создадена во една многу поширока културна сфера, во која тој народ и неговиот јазик биле со векови инкорпорирани. Тој процес и тие резултати не можеа досега да бидат спречени од балканските циници, планери на геноцид. Имено, постигањата на македонската литература во повеќе жанрови за последниве педесет години се најдобар показ за тоа дека ние не сме имале зошто да чекаме. Сега тие имаат можност барем да срушат нешто вредно.

Така ви раскажав јас нешто и за својата поетска судбина.